

คัมภีร์สีมาวิโสธนี : การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์
***Sīmāvisodhanī*: Transliteration, Translation and Analysis**

พระศรีสุทธิเวที, Phrasrisuttivetee¹

วิโรจน์ คุ่มครอง Viroj Koomkrong²

พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป (คำเคน), Phramaha Wattana Pannadipo (Khamken)³

E-mail: koom-krong9@hotmail.com

Received: February 9, 2022 Revised: March 6, 2022

Accepted: March 6, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา อธิบายเรื่องสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัย พระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน 5 หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปปินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมลีสีกัณฑ์ และปภิกษณกัณฑ์ มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพท์ศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา ซึ่งมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกามาอธิบายให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คัมภีร์สีมาวิโสธนีมีคุณค่าต่อวินัยกรรมพระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมทำร่วมกันในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว สีมามีทั้งหมด 19 ชนิด เช่น ชันทสีมา อุปจารสีมา สมานสังวาสสีมา อวิปวาสสีมา เป็นต้น และมีคุณค่าต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ที่เรียกว่า สังฆกรรม มีอยู่ 4 ประเภท คือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำ

¹ สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม Pali Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Nakornphathom Campus, Thailand.

² สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม Pali Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Nakornphathom Campus, Thailand.

³ สาขาวิชาบาลีพุทธศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม Pali Buddhism, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Nakornphathom Campus, Thailand.

ภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา คือ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ตัวอย่างเช่น การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์ไม่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งคัดค้าน บุคคลที่จะบวชนั้นก็สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: คัมภีร์สีมาวิโสธนี. การปริวรรต. การแปล. การวิเคราะห์

Abstract

This research article had investigated to present the highlight of *Sīmāvisodhanī* Scripture regarding to describe the right precinct or *Sīmā* allowed in Vinaya. Most Ven. Sagarabuddhithera had composed commentary on 5 topics, i.e., *Upasampadakaṇḍa*, *Kappavinasakaṇḍa*, *Nibbānakaṇḍa*, *Samāsīsikaṇḍa*, and *Pakiṇṇakakaṇḍa*. There are two types of writing: prose (Simple essay) and verse (Incantations) which signified his excellence on Pali language seen in his text composition using correct nouns, verbs, and terminology based on linguistic principles and grammar consistent with Tipitaka, commentaries, sub-commentaries and other special texts. The researcher had transliterated from Pali Burmese manuscript into Pali Thai characters, and finally correctly translated into Thai language. The value of *Sīmāvisodhanī* dealing with the Sangha disciplines was allowed by the Buddha himself to accomplish in the specified area only and to prevent any interfering of lay people. There are a total of 19 types of *Sīmā*, for example, *Khaṇḍasīmā*, *Upacārasīmā*, *Samānasanvāsasīmā* etc. In addition, the value of Sangha's works in which Sangha must recognize all works called *Sanghakamma* which contains 4 types; 1) *Apalokanakamma* in which Sangha can accomplish outside the precinct, while all of, 2) *Ñattikamma* or a motion, 3) *Ñattidutiyakamma*, 4) *Ñatticatutthakamma*, must be accomplished inside the precinct only. For example, an ordination is a type of *Ñatticatutthakamma* requires the permission from Sangha inside the precinct, if Sangha has a unanimous resolution, no Bhikkhus oppose it, that ordination will be completely. This ceremony must be accomplished only inside *Sīmā* for correct discipline of Buddhist tradition.

Keywords: *Sīmāvisodhanī* Scripture. Transliteration. Translation. Analysis.

1. บทนำ

สีมามีกำเนิดและพัฒนาการมาจากเรื่องของพวกปริพาชก⁴ ที่เป็นนักบวชภายนอก พระพุทธศาสนามาประชุมกันสนทนาบปะสังสรรค์กันเป็นประจำทุกเดือน ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างมาก พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกในพระพุทธศาสนา ทรงทราบเรื่องแล้วจึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานอนุญาต เพื่อให้พระสงฆ์ได้บปะสนทนาธรรมกันตามกาลอันสมควร และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ประชุมแสดงธรรมโดยกำหนดในวัน 14 ค่ำ หรือ 15 ค่ำ และ 8 ค่ำแห่งปักข์ ทรงมีความดำริอีกว่า “เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นปาติโมกข์เทศ และจักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอด้วย”⁵ และตรัสอีกว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติสีมานั้น”⁶ การสมมติสีมานั้น อย่าให้เลิกไปต้องบรรจพระสงฆ์ได้ไม่ต่ำกว่า 21 รูปนั่งเข้าหัดบาสกันได้ ถ้าเป็นขนาดใหญ่ไม่เกิน 3 โยชน์เป็นอย่างยิ่ง⁷ พระสงฆ์จึงพากันสมมติสีมาอันเป็นขอบเขตที่พระสงฆ์ทำขึ้นเพื่อทำสังฆกรรมต่างๆ ที่สำคัญและใช้ในกิจการพระศาสนาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในอรรถกถาพระวินัยชื่อว่า สมันตปาสาทิสกา มีอธิบายเรื่องสีมาว่า มหาวิหาร 18 แห่ง⁸ ในกรุง ราชคฤห์ มีสีมาเดียวกันทั้งหมด⁹ พระสารีบุตรเถระเป็นผู้ผูกสีมาเหล่านั้น¹⁰ เวลาภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรมต้องประชุมทำกันในสถานที่แห่งเดียวกัน ซึ่งส่วนมากเป็นที่เวฬุวันมหาวิหารเช่น พระมหากัสสปเถระซึ่งพักอยู่ที่ปัพพลิกุหาวิหารต้องมาทำอุโบสถที่เวฬุวันวิหาร เพื่อให้เกิดความสามัคคีแก่หมู่สงฆ์¹¹ สังฆกรรมเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำพระมหากัสสปินเถระ ซึ่งพักอยู่ในมัททกัจฉิมิคทายวิหารซึ่งอยู่ภายในมหาวิหาร 18 แห่งนั้นคิดจะมิไปทำอุโบสถสังฆกรรมให้เห็นว่า

⁴ เตน โข ปน สมเยน อญฺญตติตฺติยา ปริพฺพาชกา จตุตฺทเส ปณฺณรเส อญฺจมิยา จ ปกฺขสฺส สหฺนํ ปติตฺวา ธมฺมํ ภาสนฺติ. เต มนุสฺสา อุปสงฺกมนฺติ ธมฺมสฺสวณาย. เต ลภนฺติ อญฺญตติตฺติเยสุ ปริพฺพาชเกสุ เปมํ, ลภนฺติ ปสาทํ, ลภนฺติ อญฺญตติตฺติยา ปริพฺพาชกา ปกฺขํ ; วิ.ม. (บาลี) 4/132/146, วิ.ม. (ไทย) 4/132/207.

⁵ วิ.ม. (บาลี) 4/133/147, วิ.ม. (ไทย) 4/133/209.

⁶ วิ.ม. (บาลี) 4/138/151, วิ.ม. (ไทย) 4/138/215.

⁷ วิ.ม. (บาลี) 4/140/152, วิ.ม. (ไทย) 4/140/216.

⁸ (1) เวฬุวันาราม (2) ตโปทาราม (3) ลัตตบรรณคูหา (4) กัสสปาราม (5) สีตวัน (6) เจริญผาสัปปโลณทิกะ (7) อัมพลัฏฐิกา (8) ชีวกัมพวัน (9) เหวที่ทิ้งโจร (10) มัททกัจฉิมิคทายวัน (11) คิชฌกูฏ (12) อินทสาลคูหา (13) กาฬสิลา (14) ลัฏฐิวัน (15) ทักขินาดีรี (16) หมู่บ้านเอกนาลา (17) โคตมนิโครธ (18) ปาสาณกเจตีย์. วิ.อ. (บาลี) 3/122., พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ฐรีปาโล), **กรุงราชคฤห์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 43.

⁹ วิ.อ. (บาลี) 3/122.

¹⁰ วิ.อ. (บาลี) 3/122.

¹¹ วิ.อ. (บาลี) 3/122.

“พวกเธอ ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาอุโบสถ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา อุโบสถ” ตรัสให้ท่านไปทำสังฆกรรม ไม่ไปไม่ได้¹² แสดงให้เห็นว่าพระองค์ให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถในการทำสังฆกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจอย่างหนึ่งเพื่อทำให้เกิดความพร้อมเพรียงแก่หมู่คณะ

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนายังประเทศต่างๆ คณะของพระมหินทเถระเมื่อเดินทางไปถึงเกาะลังกาได้ประกาศพระศาสนา ทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาทรงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์ตรัสถามพระเถระว่า “พระพุทธศาสนาจะประดิษฐานมั่นคงในเกาะลังกาได้อย่างไร พระเถระตอบว่า ถวายพระพร มหาบพิตร เมื่อผู้สีมาที่เกาะลังกาทำสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเป็นต้น พระพุทธศาสนาจักตั้งมั่นที่เกาะลังกา”¹³ และเมื่อครั้งพระอุบาลี¹⁴ พร้อมด้วยพระสงฆ์ไทยเดินทางไปเกาะลังกาเพื่อไปอุปสมบทสามเณรสรณังกรพร้อมผู้พutschีมาที่เกาะลังกา¹⁵ จะเห็นได้ว่าที่เกาะลังกานั้นสีมามีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงถาวรในประเทศศรีลังกาจนถึงปัจจุบันนี้

ในคัมภีร์คัมภีร์ฝ่ายพระวินัยปิฎก คัมภีร์คัมภีร์ได้แก่ คัมภีร์ที่ชี้แจงสำคัญ หรือชี้แจงสำคัญ คัมภีร์คัมภีร์เป็นคัมภีร์ที่มีได้แสดงบทต่อบท ปาฐะต่อปาฐะเหมือนอย่างอรรถกถา แต่จัดเป็นคัมภีร์ฝ่ายพวกโคจรญาณ เป็นคัมภีร์ที่แสดงเพียงบทปาฐะ และอธิบายที่มั่วรู้ได้ยาก และที่เป็นเงื่อนไข สลับซับซ้อนเท่านั้น คัมภีร์พระวินัย มีรายชื่อปรากฏทั้งหมด 28 คัมภีร์ มีคัมภีร์หนึ่งในลำดับที่ 14 คือ คัมภีร์สีมาวิโสธนี หมายถึง การชำระสีมาหรือเสมา พระสาครพุทธิเถระเป็นผู้แต่ง¹⁶ ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องสีมาเป็นอย่างยิ่ง มีอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน 5 หัวข้อ คือ

1. อุปสมบทกณโฑ ว่าด้วยอุปสมบทกัณฑ์
2. กปปวินาสกณโฑ ว่าด้วยกัปปวินาศกัณฑ์
3. นิพพานกณโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ์

¹² วิ.ม.(บาลี) 4/137/150, วิ.ม.(ไทย) 4/137/214.

¹³ อุโปสถาทิกมมุตถัม ชินาณาย ชนาธิป สีมา ยธิ พุทธาย ปติฏฐจสุสตี สาสน. มหาวิส. (บาลี) 1/181/110.

¹⁴ ในหนังสือพงศาวดารไทยฉบับพระราชหัตถเลขาว่า จุลศักราช 1115 (พ.ศ. 2296) พระบรมราชาธิราชที่ 3 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้พระอุบาลีเป็นหัวหน้าพระอริยมุนี พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์อีก 12 รูปไปลังกาทวิป.

¹⁵ พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต (แต่ง), คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2, ผศ. สุเทพ พรหมเลิศ (แปล) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550), หน้า 390.

¹⁶ พระมหาอดิสร ธีรสิโล, ประวัติคัมภีร์บาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543),, หน้า 78.

4. สมสัณนิท ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัน

5. ปกณณกณท ว่าด้วยปกณณกณท (เรื่องเล็กน้อย)

อนึ่ง คัมภีร์สิมาวิโสณิ แม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความพระวินัยที่เกี่ยวกับเรื่องสิมาให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์สิมาวิโสณิ นี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรพม่าอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหา ภาษาและคุณค่าของคัมภีร์ ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ อย่างไรบ้าง

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สิมาวิโสณิในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

2. เพื่อปริวรรตคัมภีร์สิมาวิโสณิจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สิมาวิโสณิที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สิมาวิโสณิ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ ” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์สิมาวิโสณิ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาทบทวนคัมภีร์สิมาวิโสณินี้

3.1 ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สิมาวิโสณิ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

3.2 ศึกษาคัมภีร์สิมาวิโสณิที่ปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลคัมภีร์สิมาวิโสณิจากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย

3.3 วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สิมาวิโสณิที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

3.4 สรุปผลการวิจัยและนำเสนอ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้พบผลการวิจัยดังนี้

ก. วิเคราะห์คัมภีร์สิมาวิโสณิในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

คัมภีร์สิมาวิโสณิ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสิมา เป็นการอธิบายเรื่องสิมาที่บริสุทธิ์ ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัย คำว่า “สิมา” อ่านว่า สี-มา รากศัพท์มาจาก สี (ธาตุ = ผู้ก) + ม ปัจจัย + อา ปัจจัยเครื่องหมายอิติลึงค์ : สี + ม = สีม + อา = สีม่า แปลตามศัพท์ว่า “ขอบเขตอันสงฆ์พร้อมเพรียงกันผูกไว้ด้วยการสวดกรรมวาจา” หมายถึง แดน, ขอบเขต, ตำบล (boundary, limit, parish) ในภาษาไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายไว้ว่า – “สิมา : (คำนาม) เขต, แดน; เครื่องหมายบอกเขตโบสถ์ มักทำด้วยแผ่นหินหรือหลักหินเป็นต้น เรียกว่า ใบพัทธสิมา, ใบสิมา หรือ ใบเสมา ก็ว่า. (ป.. ส.).”¹⁷ สีม่าเป็นเขตแดนที่สำคัญอย่างยิ่ง มีกฎเกณฑ์และวิธีการหลายอย่างในการกำหนดเขตซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าผิดพลาดคลาดเคลื่อนจะมีผลทำให้สังฆกรรมนั้นๆ ไม่บริสุทธิ์ โดยพระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน 5 หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปปินาคกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สม สีสีกัณฑ์ และภิกษณิกกัณฑ์

มีการจัดโครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สิมาวิโสณิ แบ่งออกเป็น การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ พระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าแต่งคัมภีร์สิมาวิโสณิที่เมืองอมรวันแคว้นสิริเขต¹⁸ ท่านได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครู และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์ การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิเทศมีเนื้อหา และสาระสำคัญของอุปสมบทกัณฑ์ กัปปินาคกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สม สีสีกัณฑ์ และภิกษณิกกัณฑ์¹⁹ (เรื่องเล็กน้อย) เป็นลำดับไป และการจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้ายผู้แต่งคัมภีร์ ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์แล้วกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์สิมาวิโสณิ โดยพระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ

(1) แบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว²⁰ ความเรียง เรียกว่า จุณณิยะบ้าง หมายถึง คัมภีร์สิมาวิโสณิที่ไม่มีคาถา คัชชะมี 1 ประเภท คือ

1) อาขยาธิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวิตประวัติ เป็นต้น

¹⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, 2546), หน้า 1198.

¹⁸ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ, ภาษิต คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณากร, 2464), หน้า 8.

¹⁹ สีม่าวิโสณิ. (บาลี) 75.

²⁰ พระคันธสราภิมังการ (แปลและอธิบาย), สุพุทธสังการมัญชรี, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2546), หน้า 14.

2) กถา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้น

(2) แบบร้อยกรอง หมายถึง ปรัชะ แปลว่า ร้อยกรอง²¹ เรียก คาทาบ้าง หมายถึง คัมภีร์ สี่มา วิโสธนีเป็นต้นที่ประพันธ์ด้วยคาถาล้วนๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาทา ในสันสกฤตเรียกว่า ฉันท หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมักกระวังเรื่อง สิลิล ธนิต ตลอดจนฉันทะฉันทต่างๆ โดยมากรจนขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น ในงานวิจัยนี้เท่าที่ผู้วิจัยได้ค้นพบมีเฉพาะ ปฐมาวตารฉันทเท่านั้น หลักไวยากรณ์คัมภีร์สี่มา วิโสธนี โดยแบ่งออกเป็น

(1) วิธีการใช้นามศัพท์คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และลัทธิพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (สิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัติ) ในคัมภีร์สี่มาวิโสธนีมีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม 7 วิภัติ

(2) วิธีการใช้กิริยาศัพท์คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาชยาด²² คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดขึ้นระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยาภิตก ได้แก่ ต ตฺวา อนฺต หรือ มาน ปัจจัย กิริยาอาชยาดมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงแต่งอาชยาดประกอบด้วย วิภัติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจัย เพื่อเป็นเครื่องหมายให้ความเข้าใจชัดเจน²³

(3) วิธีการใช้อัพยศัพท์คือ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม 7 วิภัติ เรียกว่า อัพยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี 3 ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง²⁴ ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สี่มาวิโสธนี โดยพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ 6 จึงทำให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทประดิษฐานมั่นคงในพุกามประเทศ โดยในครั้งที่กรีธาทัพไปตีเมืองสะเทิมได้ทรงนำพระไตรปิฎก วัตถุเคารพ ภิกษุผู้รู้

²¹ พระคันธสารากวีวงศ์ (แปลและอธิบาย), **สุโพธลัการมัญชรี**, หน้า 14.

²² ชรินทร์ จุลประดิษฐ์, พันตรี, **การแต่งบาลี 1-2**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 11.

²³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ 2 อาชยาด และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ 38, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 151.

²⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจิวภาค ภาคที่ 2 นาม และอัพยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, หน้า 92.

ธรรมแตกฉาน รวมทั้งรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก มี อักษร ภาษา และวรรณคดีเป็นต้นมาด้วย²⁵ ต่อมา ได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนแบบเถรวาทในพะโค พม่า และอินโดจีน มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก ในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 16 ปรากฏว่าเมืองสะเทิม ได้กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเทศพม่ามีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอยู่ 2 ครั้ง คือ การทำสังคายนาครั้งที่ 5 และครั้งที่ 6 ตัวแทนชาวพุทธประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก เมื่อสังคายนาเสร็จแล้วได้จัดพิมพ์เผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ซึ่งได้รับการยอมรับจากนานาชาติอารยประเทศ และได้ถูกนำไปใช้อ้างอิงมากที่สุดฉบับหนึ่ง²⁶ อักษรพม่าที่ใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม การเรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่างๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตอักษรพม่าได้อย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล การปริวรรตคำบาลีที่เขียนด้วยอักษรพม่า โดยมีการปริวรรตคำบาลีที่ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ไม่มีตัวสะกดและตัวตาม) การปริวรรตคำบาลีที่มีพยัญชนะสังโยค (มีตัวสะกดและตัวตาม) การเขียนรูปสระจมประกอบกับพยัญชนะ และการเขียนพยัญชนะสังโยค ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า บาลีอักษรไทย และการแปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคัมภีร์สีมาวิโสธนี ที่ได้ทำการยกตัวอย่างปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย และได้แปลเป็นภาษาไทยมาพอเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ในส่วนอื่นๆก็มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกัน

ส่วนความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่นๆ คือ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น คำว่า ญัตติจตุตถกัมมุปลัมปทา คือ อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม²⁷ พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า ที่ชื่อว่า ญัตติจตุตถกัมมุปลัมปทา ได้แก่ อุปสมบทของภิกษุทั้งหลายในปัจจุบัน ญัตติจตุตถกัมมุปลัมปทานี้เองท่านประสงค์เอาในที่นี้ เพราะเกิดมีได้ด้วยอำนาจสมบัติและวิบัติ ถ้ามว่า บุคคลนี้ชื่อว่า เป็นผู้อุปสมบทแล้ว เพราะเหตุไร ตอบว่า ชื่อว่า เป็นผู้อุปสมบทแล้ว เพราะถึงพร้อม คือบรรลุความเป็นผู้สูงส่งด้วยสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ไม่กำเร็บ ที่เหมาะสมแก่ฐานะเป็นต้น²⁸

²⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2548). 182-187.

²⁶ พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา), **อักษรจารึกในพระไตรปิฎก**, (นครปฐม: บาลีศึกษาพุทธโฆส, 2562), หน้า 86-96.

²⁷ วิ.ม. (ไทย) 4/69/98.

²⁸ สีมาวิโสธนี. (บาลี) 10.

ข. ปวิรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

ในบทที่ 3 นี้ผู้วิจัยได้ทำการปวิรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปปินาคกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมลีสีกัณฑ์ ในปิกณณกัณฑ์ สำเร็จเรียบร้อยแล้ว และผู้วิจัยได้ทำการแปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปปินาคกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมลีสีกัณฑ์ และในปิกณณกัณฑ์ สำเร็จเรียบร้อยแล้ว²⁹

ค. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีสีมา สีมา หมายถึง เขตกำหนดความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ เป็นเขตที่พระสงฆ์ตกลงกันไว้สำหรับภิกษุที่อยู่ภายในเขตนั้นต้องทำสังฆกรรมร่วมกัน³⁰ โดยมีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัยเรียกว่า นิमित และนอกจากนี้ความหมายของสีมายังรวมถึงเขตพื้นที่อื่นๆ อันเป็นเขตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอย่างใดจะต้องประชุมร่วมกันทำในอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นเขตที่ได้รับการสมมติว่าเป็นสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

ความเป็นมาของสีมาซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั้นจะมีอยู่ในพุทธบัญญัติหรือในพระไตรปิฎก ส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ 4 เรื่องอุโปสถชั้นกะว่าด้วยเรื่องอุโบสถ และมีเรื่องของสีมาแทรกอยู่ในนั้นด้วย พระองค์จึงทรงอนุญาตสีมาดังพระพุทธพจน์ว่า อนุชานามิ ภิกขเว สีมํ สมฺมณฺหิณฺตุเนติ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อสมมติสีมา³¹ และมีข้อความว่า ภควตา สีมาสมฺมตติ อนุญญาตา แปลว่า การสมมติสีมา พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตแล้ว³² ทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบทพระภิกษุ การกรานกฐิน และการปวารณากรรม เป็นต้น โดยกำหนดให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ

สีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีอธิบายทั้งหมด 19 ชนิด ไม่มีความแตกต่างกันโดยลักษณะที่กำหนดไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สีมาก็มี 2 ชนิด คือ 1. พัทธสีมา 2. อพัทธสีมา เมื่อว่าโดยประเภทแห่ง

²⁹ สีมาวิโสธนี. (บาลี) 65.

³⁰ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 340-341.

³¹ วิ.ม. (บาลี) 4/138/151, วิ.ม. (ไทย) 4/138/215.

³² วิ.ม. (บาลี) 4/140/151, วิ.ม. (ไทย) 4/140/216.

พัทธสีมาและอพัทธสีมานั้น ก็มี 19 ชนิด แต่เมื่อว่าโดยสรุป มี 6 ชนิด คือ 1. ชันฑสีมา 2. อุปัจจารสีมา 3. สมานสังวาสสีมา 4. อวิปวาสิโน 5. ลาภสีมา 6. คามสีมา ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีกล่าวลักษณะวิบัติประกาศลักษณะสมบัติในสีมาทั้ง 19 ชนิด คือ 1. ชันฑสีมา 2. อุปัจจารสีมา 3. สมานสังวาสสีมา 4. อวิปวาสิโน 5. ลาภสีมา 6. คามสีมา 7. นิคมสีมา 8. นครสีมา 9. อัพกันตรสีมา 10. อรัญญสีมา 11. อุทกุขเขปสีมา 12. นทีสีมา 13. ชาดัสสรสีมา 14. สมุททสีมา 15. ชนปทสีมา 16. รัฐสีมา 17. รัชสีมา 18. ทิปสีมา 19. จักรวาฬสีมา สมบูรณ์แล้ว³³

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็นวิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา เพื่อให้พระสงฆ์ที่อยู่ในแต่ละเขตหรือในแต่ละวัดที่กำหนดขึ้นนั้นจะได้มาทำอุโบสถด้วยความพร้อมเพรียงกัน และยังให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่พระสงฆ์³⁴ และเพื่อทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง เช่นการอุปสมบทเป็นต้น อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สังฆาธิปไตย³⁵ เป็นกุศโลบายหรือเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ให้เกิดความสามัคคีหรือความพร้อมเพรียงในหมู่พระสงฆ์และพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรมที่ต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ทรงอนุญาตไว้ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติทำให้ถูกต้องตามพระวินัย โดยพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำอุโบสถที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสีมาโดยตรง เพราะวาสังฆกรรมที่สำคัญๆ ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นทำที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะและไม่ต้องตามพระธรรมวินัย

วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับการทรงบัญญัติวินัยกรรม โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทรงอนุญาตและทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาอุโบสถและการสวดปาฏิโมกข์เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์ทรงตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎ³⁶ แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถทรงอธิบายหลักเกณฑ์เรื่องสวดปาฏิโมกข์ย่อ เมื่อมีเหตุสมควร 10 อย่างเกิดขึ้น³⁷ คือ

1) พระราชาเสด็จมา	2) โจรมาปล้น
3) ไฟไหม้	4) น้ำหลากมา

³³ สีมาวิโสธนี. (บาลี) 42.

³⁴ นายพิทยา บุญนาค, **เสมา สีมา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2550), หน้า 2.

³⁵ พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรพต ธีรธมฺโม), **สังฆาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553) หน้า 1.

³⁶ วิ.ม. (บาลี) 4/136/149, วิ.ม. (ไทย) 4/136/212.

³⁷ วิ.ม. (บาลี) 4/150/159, วิ.ม. (ไทย) 4/150/230.

5) คนมามาก	6) ผีเข้าสิงภิกษุ
7) สัตว์ร้ายเข้ามา	8) งูเลื้อยเข้ามา
9) ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต	10) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์ ³⁸

สีมากับการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่างๆ กันเช่น ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมารูปด้วยกัน ประชุมกัน 4 รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง เธอไม่รู้ว่ายังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มา เธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้นมีภิกษุพวกอื่นมาจนถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวดไม่ต้องอาบัติ³⁹ โดยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถ ในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำสังฆกรรมต่างๆ ที่สำคัญ ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิดและทรงบัญญัติพระวินัยสำหรับพระสงฆ์เกี่ยวกับสีมาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

วิเคราะห์สีมากับการเป็นเครื่องมือระบอบอิทธิกรณ โดยหัวใจของการระบอบอิทธิกรณ คือความชอบธรรม หรือเรียกว่า วิธีที่เต็มไปด้วยความชอบธรรมเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นวิธีระบอบอิทธิกรณสมณะมี 7 ประการ⁴⁰ คือ

- 1) สัมมุขาวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ
- 2) สติวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก
- 3) อมพหวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว
- 4) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ
- 5) เภยยสิกขา หมายถึง วิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก
- 6) ตัสสปาปิยสิกขา หมายถึง วิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด
- 7) ตินวัตถการกะ หมายถึง วิธีตัดสินโดยวิธีประนีประนอมยอมความ⁴¹

การระบอบอิทธิกรณนั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติหตุติกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้น โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต โดยการระบอบอิทธิกรณทั้ง 7 ประการมีตินวัตถการกะเป็นต้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติหตุติกรรม ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็นวิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยให้สงฆ์พึงกำหนดเขตสีมาตามความ

³⁸ วิ.ม.(บาลี) 4/150/159, วิ.ม.(ไทย) 4/150/230.

³⁹ วิ.ม. (บาลี) 4/172/182, วิ.ม. (ไทย) 4/172/261.

⁴⁰ วิ.จุ. (บาลี) 6/228/345, วิ.จุ. (ไทย) 6/228/344.

⁴¹ วิ.จุ.(บาลี) 6/212/241, วิ.จุ. (ไทย) 6/212/326.

เหมาะสมพอดีคือ พระภิกษุหนึ่งหัตถบาลได้ 21 รูปเป็นอย่างต่ำ และอย่าให้กำหนดสมมติสีมาใหญ่เกินกว่า 3 โยชน์เป็นอย่างยิ่ง⁴² กล่าวคือที่แคบเกินไปกว้างเกินไปถือว่า เป็นสีมาวิบัติและเป็นการผิดพระวินัย การที่กำหนดไว้ว่าอย่าให้เล็กเกินไปจนพระภิกษุ 21 รูปร่วมทำสังฆกรรมไม่ได้ เพราะในพระวินัยท่านระบุว่า การสวดระงับอาบัติสังฆาติเสสของพระภิกษุต้องมีจำนวนสงฆ์ 21 รูป ถ้าเนื้อที่แคบเกินไปไม่พอในการทำอาปน⁴³ ฉะนั้นพระสงฆ์ที่ทำการกำหนดนิมิตสมมติสีมาควรรู้จักวัตรในการผูกและการถอนสีมา เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ามีพุทธประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะและทำสังฆกรรมต่างๆ คือกิจที่จะต้องทำการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรม คือ กรรมที่สงฆ์จะพึงกระทำ หรือ กิจที่จะต้องกระทำเป็นการสงฆ์มี 4 ประการ คือ

- 1) อปโลกนกรรม
- 2) ญัตติกรรม
- 3) ญัตติหุติกรรม
- 4) ญัตติจตุตถกรรม⁴⁴

ตารางเปรียบเทียบการทำสังฆกรรม

ที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมาและต้องทำภายในสีมา

สังฆกรรม	อปโลกนกรรม	ญัตติกรรม	ญัตติหุติกรรม	ญัตติจตุตถกรรม
ในสีมา	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
นำฉันทะ	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
เข้าหัตถบาล	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
สวดญัตติ	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
สวดอนุสาวนา	ไม่	ไม่	ต้อง 1 หน	ต้อง 3 หน

⁴² สีมาริโสธนี. (บาลี) 24.

⁴³ การสวดประกาศรับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาติเสสว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะอาบัติสังฆาติเสสเป็นความ ผิดขั้นสูง รองจากอาบัติปาราชิก

⁴⁴ สีมาริโสธนี. (บาลี) 23.

ฉะนั้น อปโลกนกรรมเป็นสังขกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังขกรรมที่ต้องทำภายในสีมาที่พร้อมเพรียงต่อหน้าสงฆ์ ได้แก่ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ตัวอย่างเช่น

(1) การสวดปาติโมกข์ เป็นสังขกรรมประเภทญัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณานิปาติโมกข์⁴⁵ คือวินัยสงฆ์ 227 ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ก็ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

(2) การกรานกฐิน เป็นสังขกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมที่มีการสวด 2 หน คือ ต้องสวดญัตติ 1 หน และต้องสวดอนุสาวนา 1 หน ต้องทำในสีมาใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม การกรานกฐิน หรือ ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่มีมาแล้วแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุทั้งหลายตลอดมา⁴⁶ และเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายทุกยุคทุกสมัยมีความนับถือกันว่าเป็นยอดของมหากุศลผลบุญ และภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ 5 ประการคือ เทียบไปไม่ต้องบอกลา ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับ จันทรโกสนะได้ ทรงอธิเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

(3) การอุปสมบทเป็นสังขกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ พระอุปัชฌาย์จะต้องบอกตจปัญจกรรมฐาน⁴⁷ แปลว่า กรรมฐานที่มีหน้เป็น 5 แก่นาคผู้จะอุปสมบทเป็นลำดับไป ต่อจากนั้น พระคู่สวดคือพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ประกาศแก่พระสงฆ์ว่า บัดนี้ผู้มีชื่อนั้นๆ ได้เข้ามาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วย ท่านทั้งสองจะออกไปชักใช้ไล่เลียงสั่งสอนให้เรียบร้อยก่อน⁴⁸ จากนั้นเมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์เสร็จแล้ว ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

⁴⁵ สารตถ.ฎีกา. (บาลี) 3/386/517.

⁴⁶ เสถียร พันธ์รังสี และ หลวงวิจิตรวาทการ, **ประเพณีทำบุญ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สามมิตร, 2514), หน้า 11.

⁴⁷ วิ.อ. (บาลี) 3/34/21.

⁴⁸ พูลพิสมัย ดิศกุล ม.จ., **ประเพณีพิธีไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2522), หน้า 17-18.

(4) การอภัยทานเป็นญัตติจตุตถกรรม⁴⁹ หมายถึง สังฆกรรมที่มีสวด 4 ทน คือ ต้องสวด ญัตติ 1 ทน และต้องสวดอนุสาวนา 3 ทน ต้องทำในสีมา ใช้กับเรื่องที่ใหญ่มากๆ เช่น การอุปสมบท การออกอภัยทานการประพติวุฏฐานวิธี การให้มานัตและการออกอภัยทานเป็นต้นมี 7 ประการคือ

1) นิสสารณา⁵⁰ คือ สงฆ์ทำกรรม 7 อย่าง มีตชชะนียกรรมเป็นต้น แก่ภิกษุ ผู้กระทำความผิด

2) โอสารณา คือ สงฆ์รับกรรม 7 อย่างนั้นมีสงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุผู้กลับ ประพตติแล้ว

3) สมมติ คือ สมมติภิกษุเป็นผู้ให้โอวาทภิกษุณี

4) ให้ คือ ให้ปริวาสและมานัต

5) นิคคหะ คือ ปรับภิกษุผู้ประพตติปริวาสมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก

6) สมณูภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ दौरानในการกระทำอันมิชอบ

7) กัมมลักษณะ⁵¹ ได้แก่ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน เช่น การอุปสมบท และ อภัยทาน แก้อภัยทานารหิกษุเป็นต้น

ฉะนั้น การอภัยทานเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรม ที่มีสวด 4 ทน คือ ต้องสวด ญัตติ 1 ทน และต้องสวดอนุสาวนา 3 ทน ต้องทำในสีมาจึงจะสมบูรณ์

5. สรุป

คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา อธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตาม พระวินัย พระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน 5 หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กับวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมลีสีกัณฑ์ และปภินณกัณฑ์ มีลักษณะของการประพันธ์เป็น 2 แบบ คือ แบบร้อยแก้ว และแบบ ร้อยกรอง ท่านแต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถ กถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์ สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยสำเร็จเรียบร้อย แล้ว คัมภีร์สีมาวิโสธนีมีคุณค่าต่อวินัยกรรมพระสงฆ์ ที่พระพุทธรองค์ทรงอนุญาติสีมา และทรง กำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมทำร่วมกันในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่ง เกี่ยวมีทั้งหมด 19 ชนิดเช่น ชันชสีมา อุปจารสีมา สมานสังวาสสีมา 4. อวิปวาตสีมาเป็นต้น และมี คุณค่าต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ที่เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ 4 ประเภทคือ อปโลกนกรรมเป็น สังฆกรรมที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาคือ ญัตติ

⁴⁹ สีมาวิโสธนี. (บาลี) 23.

⁵⁰ กงฺขา.อ. (บาลี) 302.

⁵¹ กงฺขา.อ. (บาลี) 302.

กรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมตัวอย่างเช่น การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติ จตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสี่มา ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์ไม่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ เป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่ สำคัญคือสี่มาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** 2500. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. 2506.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2535.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาน. 2532-2534.

ชรินทร์ จุลประดิษฐ์. พันตรี. **การแต่งบาลี 1-2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2545.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา. 2548.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2533.

พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ฐิริปาโล). **กรุงราชคฤห์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2545). หน้า 43.

พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต (แต่ง). **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 2**. ผศ. สุเทพ พรหมเลิศ (แปล) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2550.

พระมหาอดิสร ธีรสีโล. **ประวัติคัมภีร์บาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2543.

พระคันธสาราภินันท์ (แปลและอธิบาย). **สุโขทัยการมัญชรี**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์. 2546.

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา). **อักษรจารึกในพระไตรปิฎก**. นครปฐม: บาฬีศึกษาพุทธโฆส. 2562.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ธีรธมฺโม). **สังฆาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

พิทยา บุญนาค. **เสมา สี่มา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2550.

พูลพิสมัย ดิศกุล ม.จ.. **ประเพณีพิธีไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ. 2522.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2552**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด. 2546.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. **ปาณฺธิ คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรณากร. 2464.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **บาลีไวยากรณ์ วจิวิภาค ภาคที่ 2 อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**. พิมพ์ครั้งที่ 38. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2542.

เสถียร พันธรังสี และ หลวงวิจิตรวาทการ. **ประเพณีทำบุญ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สามมิตร. 2514.

